

OPINII DESPRE CĂRȚI

În obiectiv: Daniel Nica, *Cine sunt eu? Autenticitatea și limitele sale morale*, Oradea, Ratio & Revelatio, 2022, 265 p.

FIGURILE AUTENTICITĂȚII: O ISTORIE COMPLICATĂ¹

PAUL GABRIEL SANDU

Universitatea din București

Cine sunt eu?, întrebarea de la care pornește lucrarea lui Daniel Nica dedicată intens discutatei probleme a autenticității, este una dintre acele întrebări filosofice fundamentale care ne privește și ni se adresează fiecăruia dintre noi. Tocmai de aceea, ea este una dintre întrebările originare ale filosofiei, dezbătută deja, spre pildă, de Socratele platonice în dialogul său cu Alcibiade. Căci dacă o viață neinvestigată nu merită trăită, dacă nimic nu este mai important decât să ne îngrijim de noi înșine, atunci, mai înainte de orice, trebuie să lămurim ce suntem noi înșine, „ce este omul”

¹ Paper supported by UEFISCDI research project PN-III-P1-1.1-TE-2021-0439, „Be You” (A fi tu însuși în era rețelelor sociale – o abordare a esteticii autenticității din perspectiva ontologiei virtuale), TE 64, 12/05/2022.

(*Alcibiade*, 129e): cine sunt eu. În încercarea de a răspunde la această întrebare sau – mai exact – de a scoate la lumină diferitele maniere în care întrebarea poate fi abordată –, autorul lucrării recurge la o analiză istorică și sistematică a conceptului de autenticitate, care pornește de la o dublă distincție și pune în discuție, dintr-o perspectivă „pluralistă și antiesențialistă” (p. 86), trei modele diferite și fundamental ireductibile de autenticitate.

Partea întâi a cărții, care se deschide cu o dezbatere succintă a unora dintre cele mai complicate întrebări născute din obsesia epocii noastre față de idealul autenticității, este dedicată delimitării conceptului de autenticitate față de alte două concepte pornind de la care ar părea să poată fi înțeleasă: cel de autonomie și cel de onestitate. Deși la prima vedere autenticitatea și autonomia par a avea un sens similar sau a fi chiar intersanjabile, Daniel Nica argumentează, pornind de la conceptul kantian de autonomie, că, deși „atât autonomia, cât și autenticitatea asumă că deciziile veritabile se opun pasivității și ascultării necondiționate” (p. 47), etica autonomiei pune în joc, necesarmente, idealul raționalității, în vreme ce etica autenticității impune ascultarea „vocii fundamentale a afectivității” (p. 62). Astfel definite, pornind de la dihotomia dintre afectivitate și rațiune, cele două concepte se află, fără îndoială, în tensiune. Însă problematizarea caracterului dihotomic al raportului menționat mai devreme – pe linia deschisă de Heidegger, de exemplu, pentru care afectivitatea și înțelegerea sunt gândite pornind de la co-originaritatea lor – ar conduce inevitabil la o redefinirea a raportului dintre autonomie și autenticitate.

A doua distincție care pregătește terenul expunerilor și analizelor ulterioare este cea dintre autenticitate și onestitate. La capătul analizei dedicate acestui cuplu conceptual, autorul ajunge la concluzia că, odată cu epoca modernă, idealul onestității lasă loc idealului autenticității, tocmai pentru că cel dintâi, caracteristic pentru cultura antică sau medievală, se naște dintr-o viziune holistă asupra lumii, iar odată ce această viziune se destramă, sinceritatea, ca virtute socială, lasă loc autenticității, ca virtute personală (p. 79).

În *Partea a doua* a lucrării, autorul subliniază dificultatea, ba chiar imposibilitatea definirii autenticității într-o manieră tradițională, notând că „însăși tentativa unei definiții este contrară spiritului autenticității” (p. 81). Tocmai de aceea, argumentează el, despre autenticitate nu se poate vorbi decât oferind o serie de descrieri ale diverselor maniere de a decoda autenticitatea sau modele ale autenticității ca ideal etic. Cele trei modele discutate în această secțiune – cea mai amplă – a lucrării, abordate dintr-o perspectivă istorică, sunt cel al autenticității înțelese, într-o manieră esențialistă, ca descoperire a unui sine original, cel al autenticității traduse ca angajament existențial, ca alegere a unui sine și, în cele din urmă, cel al autenticității „ca asumare a multiplicității înclinațiilor umane”, adică al autenticității „a reinventare de sine” (p. 86–7).

În debutul analizei sale, Nica trece în revistă, pornind de la Socrate și de la celebrul îndemn delfic „cunoaște-te pe tine însuți”, sursele antice și creștine ale idealului autenticității, susținând că „vocabularul unei interiorități privilegiate apare

abia în creștinism, iar aceasta este un pas important către idealul modern al autenticității” (p. 92). Argumentele invocate de autor în favoarea acestei concepții, potrivit căreia viziunea lui Socrate „neagă interioritatea”, în vreme ce cea a lui Augustin „o afirmă în mod răspicat” (p. 94) este cel puțin într-o măsură chestionabilă. Fără îndoială, pentru Augustin trebuie evitat cu orice preț acel *defluxus in multum*, acea risipire sau „deversare” de sine în lume, și trebuie înlocuită cu *continentia*, cu întoarcerea la sinele lăuntric, însă toate aceste îndemnuri pot fi găsite în câteva dintre dialogurile socratice, cu precădere în *Phaidon*, unde Socrate ne cere să trăim în așa fel încât sufletul nostru să se adune în el însuși, „făcându-și din aceasta un exercițiu neîntrerupt” (*Phaidon*, 81a) și ținându-se „cât mai departe cu puțință de plăceri și dorințe, de suferințe și spaime” (83c). Idealul întoarcerii la sine, într-o interioritate privilegiată, nu este doar prefigurat de Socratele platonice, ci este formulat în termenii cei mai clari. Sigur, această retragere din lumea aparențelor nu presupune refugiul într-un „univers intim al dorinței sau al pasiunii” (p. 91), dar nici pentru Augustin recuperarea sinelui interior nu are alt sens decât tocmai acela al descoperii Adevărului din lăuntru nostru – și nu al adevărului nostru! –, al Dumnezeului din cămăruța cea mai ascunsă a inimii, pentru a folosi o expresie a Terezei de Avila.

Primul dintre modelele de autenticitate discutate în carte, și cel asupra căruia aș vrea să mă opresc în mod special, este cel în centrul căruia se află idealul unui sine original, care trebuie recuperat sau descoperit. Pentru a expune această perspectivă asupra autenticității, Nica aduce în discuție concepția rousseauistă, eminentamente esențialistă, asupra sinelui original al omului, „îngropat sub straturi adânci de aparențe, condiționări și reflexe sociale” (p. 110) care trebuie adus la lumină printr-un efort continuu de eliberare din chingile convențiilor sociale. La capătul unei analize care ar putea servi și ca o excelentă introducere în gândirea lui Rousseau, Nica ajunge la concluzia că dacă această perspectivă este dusă până la ultimele ei consecințe, atunci „autenticitatea ar fi o activitate independentă a naturii. Nu tu ai fi cel care și-ar exprima esența, ci natura s-ar manifesta prin tine, găsindu-și singură drumul către suprafață. Nu ar fi vorba despre natura *ta* lăuntrică, ci despre natura *dinăuntru* tău (ori poate despre natura de *dincolo* de tine). În felul acesta, unicitatea ta ar fi ca a unei frunze sau a unui fulg de zăpadă, căroră natura le conferă o structură irepetabilă, conforme legilor ei impersonale. [...]. În fond, nici nu s-ar mai pune problema descoperirii de sine. Ar fi vorba, cel mult, despre o descoperire *prin* sine, adică o dezvăluire a naturii *prin* intermediul sinelui” (p. 119).

Această aproape reducere la absurd a conceptului de autenticitate înțeles ca descoperire sau recuperare a unui sine original ar putea să justifice respingerea, cel puțin în acești termeni, a idealului de autenticitate astfel înțeles. Căci, din această perspectivă, nu doar că nu s-ar mai pune problema descoperirii de sine, cum observă perfect îndreptățit Nica, dar nu s-ar mai putea vorbi nici măcar de un sine, orice formă de interioritate fiind extirpată. Iar în lipsa unei forme de interioritate, oricât de rudimentar concepute, însuși conceptul de autenticitate devine ininteligibil. Daniel Nica nu face acest pas, la capătul analizei sale dedicate autenticității înțelese ca

descoperire a unui sine original, așa cum nu-l face nici la finalul analizei celorlalte două modele discutate, chiar dacă și în cadrul lor ne sunt prezentate, într-o manieră mai puțin vădită poate, argumente pentru respingerea unor atare modele. Cititoarea atentă va constata însă că, prin fiecare dintre demersurile sale hermeneutice dedicate celor trei modele de autenticitate, Nica ne propune tot atâtea maniere de a le pune pe fiecare dintre ele în chestiune, fără să ne ofere vreun criteriu pentru a tranșa cumva discuția cu privire la autenticitate.

Fiecare răspuns la întrebarea care constituie firul conducător al lucrării este, de fapt, la rândul său o întrebare, cititorii fiind invitați, în bună tradiție socratică – mai ales prin cea de-a treia parte a lucrării în care sunt discutate, cu foarte mult rafinament, o serie de obiecții la adresa conceptului de autenticitate –, să continue reflecția pe cont propriu. Acest lucru face din lucrarea lui Daniel Nica nu doar o bună introducere în vasta problematică a autenticității, ci și o excelentă introducere în filosofie. Deși este scrisă într-un stil alert și accesibil chiar și unui public mai larg, lucrarea lui Daniel Nica rămâne extrem de interesantă și pentru cititorul avizat, atât prin comentariile și interpretările interesante ale unora dintre textele cele mai relevante ale filosofiei moderne, cât și prin capacitatea sa extraordinară de sinteză, demonstrată mai ales în partea finală a volumului, care poate constitui, fără îndoială, punctul de început al unei cercetări viitoare.